

Will Hutton: The State We're In

Jonathan Cape, London, 1995.

Will Hutton har kommit ut med en ny bok inom ämnesområdet politisk ekonomi: *The State We're in*. Han är redaktör för ekonomiska frågor på *the Guardian* och har tidigare varit börsmäklare i London. Den aktuella boken är en omfattande kritisk granskning av det marknadsliberala experimentet med Margaret Thatcher i spetsen som tog sin början i Storbritannien i slutet av 1970-talet. Han granskar de ekonomiska och sociala resultat som de konservativa politikerna har lett fram till idag.

Utgångspunkten för det brittiska marknadsliberala projektet var stora problem i ekonomin under 1970-talet. Som i många andra länder var inflationen hög, liksom arbetslösheten (mer än 10 procent) och konflikterna på arbetsmarknaden var betydande. Inom särskilt industrin hade man svårigheter att effektivisera företagen beroende på gamla fackliga strukturer och traditionella yrkesgränser.

Den brittiska högern fick chansen att göra någonting åt problemen i slutet av 1970-talet. Den har haft förmånen att under lång tid få visa vad den går för. Löftena till folket och den officiella avsikten med alla de marknadsliberala reformer som genomfördes var att åstadkomma en låg inflation och ökad tillväxt och att sänka arbetslösheten och öka välfärden generellt. Den bärande tanken var att avregleringar och minskade skatter skulle leda till satsningar i

produktionen, nya innovationer och en ökad satsning på forskning och utveckling; kreativiteten skulle flöda.

Ingredienserna i reformarbetet var avreglering av marknaderna, privatiseringar, skattesänkningar (särskilt för de med höga inkomster) kraftiga nedskärningar i socialförsäkringssystemen och förändringar i arbetsmarknadslagstiftningen. Den senare åtgärden reducerade de fackliga organisationernas inflytande. Marknadskrafterna har således fått ökat spelrum inom i stort sett alla områden, på bekostnad av statlig kontroll och statligt ägande.

Vad är resultatet av den konservativa politiken?

Vad är då facit efter mer än 15 år av marknadsliberala experiment? Blev det som Thatcher och hennes meningsfränder hade utlovat? Enligt Hutton har man lyckats på två områden. Inflationen har minskat, även om den fortfarande var hög under stora delar av 1980-talet. Och den ligger fortfarande över snittet inom OECD. Antalet konflikter på arbetsmarknaden har också minskat. I övrigt betraktar Hutton projektet som en katastrof.

Arbetsproduktiviteten i industrin har visserligen ökat, men det beror på nedläggningar av företag inom improduktiva branscher som gruvor, stål- och metallindustrin och rationaliseringar.

Det är emellertid åtgärder som skulle ha gjorts för länge sedan och som många andra länder var färdiga med när Storbritannien startade. Den ökade arbetsproduktiviteten i industrin kan till en del också tillskrivas en omfattande "outsourcing" av diverse servicefunktioner till entreprenörer.

Den utlovade ökningen av tillväxttakten har uteblivit, den har i stället avtagit. Under perioden mellan 1959 - 1979 var den i genomsnitt 2.8 procent per år, medan den mellan 1979 - 1994 var 2.1 procent i genomsnitt per år. Sedan slutet av 1970-talet har kostnaderna för forskning och utveckling stadigt minskat, räknat som andel av nationalprodukten. Kapitalstocken i industrin har också minskat, eftersom kapitalägarna främst satsar på "financial service" och kortsiktiga placeringar med höga vinster. Storbritannien har fått en negativ handelsbalans och ett stort budgetunderskott.

De konservativa regeringarna har heller inte kunnat lösa arbetslöshetsproblemet även om man kan konstatera en viss minskning av arbetslösheten under de senaste åren. I stället har det skett en omfattande omstrukturering av arbetsmarknaden. Allt fler har fått en lösare knytning till den, med dit hörande osäkra villkor och låga inkomster. Andelen heltidsarbetande har sjunkit kraftigt sedan 1970-talet. Andelen anställda män som arbetar full tid, dvs 40 timmar per vecka, har minskat, från 55 procent 1975 till 35 procent 1993.

Hutton talar om ett "40/30/30"-samhälle, vilket innebär att 40 procent av den vuxna befolkningen har fasta och goda inkomstmöjligheter, 30 procent arbetar på deltid, på korttidskon-

trakt eller växlar mellan arbete i egen regi och korttidsanställningar. Resten är människor som är arbetslösa, växlar mellan arbetslöshet och tillfälligt arbete eller är helt marginaliserade.

Välfärds målet har heller inte uppnåtts. Den förda politiken har i stället fått allvarliga sociala konsekvenser. Andelen fattiga har blivit fler och fattigdomen har fördjupats. Allt fler hamnar utanför det Hutton kallar ett "adekvat medborgarskap". Samtidigt blir de rika allt rikare. Mellan åren 1979 till 1993 steg inkomsten för de tio procenten med högst inkomst från 1.7 gånger medianinkomsten till 2.0 gånger. För de tio procenten med lägst inkomst sjönk den från 0.69 till 0.58 gånger medianinkomsten.

Som en konsekvens av den fortsatt höga arbetslösheten och den ökade fattigdomen har kriminaliteten ökat. Andelen intagna fångar på de brittiska fängelserna är nu den högsta i Europa. Skilsmässofrekvensen har också ökat och är högst i Europa.

Bristen på produktiva investeringar

Ett av de stora problemen i den brittiska ekonomin som Hutton pekar på är de brittiska kapitalägarnas obenägenhet att satsa på produktiva investeringar och utbildning av personalen, vilket är negativt för både tillväxten och sysselsättningen. I stället satsas kapitalet på finansiella transaktioner som ger snabb och hög avkastning. Det finansiella systemets ökade krav på hög avkastning har lett till att företagens ledningar internaliserat ett kostnadstänkande som går ut på att skära kraftigt i lönekostna-

derna. Detta har lett till en destruktiv "hire and fire"-mentalitet som gjort att allt fler anställda har en svag knytning till företagen, vilket i sin tur lett till brist på en nödvändig kompetensutveckling.

Den tilltagande marknadsorienteringen har enligt Hutton förvärrat situationen eftersom statens stöd inom dessa områden har minskat. Det gäller inte minst kompetensutvecklingen i företagen. Även om det stödet aldrig varit särskilt omfattande i Storbritannien har det blivit än mindre under 80- och 90-talen. Idén var att företagen själva skulle svara för kompetensutvecklingen. Avregleringarna skulle göra att företagen gick bättre, och vinsterna skulle öka, vilket i sin tur skulle ge ekonomiskt utrymme för kompetensutveckling. Men så har det alltså inte blivit. Hutton refererar till en jämförande studie från 1988 som visar att samma år spenderade de brittiska företagen bara 0,15 procent av BNP på kompetensutveckling, medan Japan och Tyskland spenderade 2,0 procent. Utvecklingen därefter har snarare blivit sämre än bättre.

Elitens ansvar

Ett annat problem för Storbritannien som Hutton tar upp är den ekonomiska elitens syn på det egna arbetet och bristen på socialt ansvar. Enligt honom drivs den av målet att man skall bli "gentleman". Man eftersträvar en livsstil lik den gamla engelska aristokratins, vilken bärs upp av lättförtjänta och icke synliggjorda inkomster. I *splended isolation* tillförsäkras sig eliten kraftiga löneökningar, bonus, avkastningar, grovt tilltagna fallskärmar etc. Den visar ingen behärskning inför den ökande mas-

san av arbetslösa, deltidsarbetande, lågt avlönade heltidsarbetande m fl, och framstår därför inte som moraliskt fördöme. Det sociala ansvar som åtminstone delar av eliten tidigare tog verkar inte längre gälla någon del av den. Eliten bidrar till att lösa upp det sociala kittet som är nödvändigt för att folk skall få framtidstro och vilja göra produktiva insatser.

Lösningen på problemen?

Det är naturligtvis lätt att med facit i hand vara kritisk till den ekonomiska politik som förts i Storbritannien under 1980- och 1990-talen, särskilt med hänsyn taget till de mål som en gång sattes upp. En svår fråga är dock, vad man skulle ha gjort eller skall göra i stället? Var finner man det svärd som löser den gordiska knuten och ger låg arbetslöshet, låg inflation, god tillväxt och vettig fördelning av det producerade överskottet? Hutton anger inga enkla lösningar. Han utgår från en keynsiansk ekonomisk politik och är således förespråkare för både marknads- och konkurrensprinciperna och statlig intervention. Han anser att man måste effektivisera och göra rimliga nedskärningar i den offentliga sektorn. Men han vänder sig mot den marknadsliberala fundamentalismen. Hutton hänvisar gärna till sambanden mellan ekonomi och politik i de framgångsrika länderna i Ostasien. De ekonomiska undren där kan inte tillskrivas tillgången på fria marknadskrafter, utan snarare det som japanerna kallar "samverkan under konkurrensvillkor". Staten (både centralt och regionalt) har i dessa länder på flera olika sätt spelat en viktig roll,

som strukturbyggare, sammanhållare och ideologisk motor, ibland också genom direkt ekonomiskt stöd. Gränserna mellan de ekonomiska och politiska systemen har länge varit flytande, vilket har givit dessa länder en konkurrensfördel och låg arbetslöshet.

För Storbritanniens del ställer Hutton sitt hopp till ett politiskt skifte och en koalition mellan Labour och Liberalerna. Denna skulle möjligen kunna få de negativa ekonomiska och sociala processerna att åtminstone bromsas upp. Skulle emellertid högern få nytt förtroende av väljarna, tror han att den kommer att fördubbla sina ansträngningar att privatisera, ytterligare skärpa ner i socialförsäkringarna, sänka skatter etc. Den verklighet som enligt många visar att det projektet som startade på 1970-talet har misslyckats är inget bevis för vännerna av marknadsliberalismen; tvärtom, i stället hävdar de att man tog i för lite.

Gäller Huttons bok oss?

Huttons bok är en i raden av rapporter som visar att det är kris i den brittiska samhällskroppen. Tillväxten är låg, de produktiva investeringarna är låga, arbetslösheten är fortsatt hög och de sociala problemen ökar allt mer. Men har det med oss att göra? Tillståndet i Sverige är väl inte så illa som i Storbritannien?

Även om de ekonomiska och sociala förhållandena är bättre i Sverige än i Storbritannien finns tecken här som blivit verklighet fullt ut där. Vi har svag tillväxt, hög arbetslöshet och ökande inkomstskillnader. Förslagen till hur vi ska lösa problemen är i flera fall lika:

bantning i socialförsäkringssystemen, ökad flexibilitet på arbetsmarknaden, sänkta skatter för företagen etc. Det är självklart viktigt att det blir balans i statens finanser, och för detta krävs nedskärningar. Men det är beklagligt att så mycket politisk energi går åt till diskussioner om transfererings- och skattesystemen och så lite till hur man utvecklar produktionssystemet. Här står man nästan handfallen. Takten i kompetensutvecklingen av de anställda i företagen är fortfarande låg. Införandet av nya produkter och produktvarianter går sakta. Omvandlingen från ett gammalt byråkratiskt taylorssystem till en modern integrerad och kundstyrd produktion likaså. Samtidigt finns tecken på att aktörerna i det finansiella systemet agerar alltmer kortsiktigt, vilket missgynnar stora satsningar på projekt för produkt- och processutveckling. Marknadsmekanismen tycks inte ensam klara av att tillräckligt snabbt utveckla produktionen av varor och tjänster.

En av poängerna med Huttons bok är att visa att det är bristen på satsningar i produktionen som är en viktig orsak till den svaga tillväxten i Storbritannien. Och så länge kapitalägarna inte är villiga att göra produktiva investeringar blir läget enligt Hutton bara värre om man i marknadsliberal anda bara lämnar allt åt sitt öde. Det marknadsliberala utbudsreceptet med skattelättnader, avregleringar och kraftiga nedskärningar i socialförsäkringssystemen verkar alltså inte fungera i Storbritannien. Så frågan är, varför skulle det fungera här?

Docent Tommy Nilsson

Arbetslivsinstitutet

Solna